

סימן ו' הנהו אוונכרי (ל ע"א)

איתא בגמרא (ל ע"א-ע"ב):

אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי: כי זבניתו אסא מנכרי לא תגזזו אתון אלא לגזזוה אינהו ויהבו לכו. מאי טעמא - סתם נכרים גזלני ארעתא נינהו, וקרקע אינה נגזלת. הלכך, לגזזוה אינהו, כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו דידהו, ושינוי הרשות בידיכו. - סוף סוף, כי גזזו אוונכרי - ליהו יאוש בעלים בידיהו, ושינוי הרשות בידן! - לא צריכא, בהושענא דאוונכרי גופייהו. - וליקניוה בשינוי מעשה! - קא סבר: לולב אין צריך אגד. ואם תמצוי לומר לולב צריך אגד - שינוי החוזר לברייתו הוא, ושינוי החוזר לברייתו לא שמיא שינוי. - וליקניוה בשינוי השם, דמעיקרא הוה ליה אסא, והשתא הושענא.

התוס' (ל ע"א, ד"ה הא קנייה ביאוש) מביאים את שיטת ר"י שמצוה הבאה בעבירה הוי רק אם באותו זמן שקונה את החפץ (בקניני גזילה) נעשית המצוה. א"כ, שואלים התוס', מדוע בסוגייתנו אין התייחסות לפסול מצוה הבאה בעבירה. ומתמצים התוס' וז"ל:

ובכולה שמעתין דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה היכא דקני ליה מצינן למימר דקני קודם באגודה אפילו למאן דלא בעי אגד הא קני ליה קודם יו"ט דאכתי לא חל חיוב מצוה, ואי נמי אפילו ביו"ט ולא דמי למקדיש דחל קניין והקדש ביחד.

והביאור בזה, דבסוגייתנו אין התייחסות לפסול של מצוה הבאה בעבירה משום שיש להעמיד את סוגייתנו שקנה את הלולב באגודתו. ומועיל אף לשיטות דלולב לא בעי אגד משום שקנה את הלולב ע"י אגד קודם זמן חיוב המצוה, כגון בערב יו"ט או אפילו ביו"ט קודם עשיית המצוה.

והיוצא מזה, דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה כאשר קנה ע"י אגד קודם יו"ט כי עדיין לא חל חיוב המצוה, אפילו לשיטה שלא בעי אגד.

וצריך ביאור בדברי התוס'. דהרי מצינו (ל ע"ב) דלמ"ד לולב לא בעי אגד לא חשיב שינוי מעשה, א"כ מה כוונת התוס' דלמ"ד דלא בעי אגד בכל אופן אם אגדו יצא ידי חובתו, והרי אין זה חשיב שינוי.

ועיין למהר"ם והרש"ש שאכן גורסים אחרת בלשון התוס' וגירסתם היא "קני קודם ובאגידה למאן דבעי אגד". והביאור לפי דבריהם דלמ"ד דלולב בעי אגד לא חשיב מצוה הבאה בעבירה משום שקנאו בשינוי קודם יו"ט ע"י אגד.

ונביא דרך אחרת לישוב התוס': מהר"ץ חיות (בסוגיין) שואל, הרי הגמרא אצלנו אומרת שאם לולב בעי אגד אז חשיב שינוי מעשה אילולא הטעם של שינוי החוזר לברייתו. ולמ"ד לולב לא בעי אגד אז עצם האגידה לא חשיב שינוי מעשה. וקשה, הרי מצינו לקמן (לג ע"א) דאפילו למ"ד לולב לא בעי אגד מ"מ לכתחילה משום "זה אלי ואנוהו" בעי אגד. א"כ מדוע לא חשיב שינוי מעשה אפילו למ"ד דלא בעי אגד.

ומתריץ, שאם אמרינן דלולב בעי אגד אזי עצם האגידה מכשירה את המצוה וחשיב שינוי מעשה בגוף המצוה. דמקודם לא היה כשר משום שלא היה אגוד ועכשיו לבתר דאגדו, כשר. אך למ"ד לולב לא בעי אגד, אע"ג דבעינן לאוגדו משום "זה אלי ואנוהו", מ"מ האגד אינו מכשיר את המצוה כי בלא"ה יוצא ידי חובתו אף בלא אגד, ולכן לא חשיב שינוי מעשה בגוף המצוה.

ולפי דבריו יש להקשות מה"ד בגמרא להלן (לב ע"ב) דהדס שענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטן כשר. ומה יהיה הדין כאשר גזל הדס שענביו מרובין מעליו ותלש את ענביו, הרי ברגע שמיעט את הענבים מכשיר את ההדס דהוי שינוי מעשה. ולכאורה ע"פ דברי מהר"ץ חיות הרי ההדס קנוי ויכול לצאת בו ידי חובתו, והרי לא מצינו מי שסובר שאם גזל הדס ומיעט ענביו ההדס קנוי לו.

אלא נראה להסביר קצת אחרת ממש"כ מהר"ץ חיות. יש לברר מהו הפשט דלולב בעי אגד:

- א.** ניתן לומר שהאגד הוא דין המעכב בארבעת המינים, דהיינו כאשר לא אגדו חיסר באחד מפרטי המצוה ולכן לא יצא ידי חובה כי חסר במצוה.
- ב.** ניתן לומר שעצם האגידה היא לא רק דין בארבעת המינים אלא היא המכשירה את המצוה והופכת את ארבעת המינים לחפצא של מצוה. וכעין זה אומר רש"י (לג ע"א), בתוך ד"ה ולולב מסוכה) וז"ל: "שאגדו בפסול ונקרא עליו שם לולב של מצוה". משמע מרש"י שברגע האגידה הוא נותן לו שם חלות של מצוה וזה לא סתם דין בארבעת המינים אלא חלק ממהות המצוה של ארבעת המינים. וכמו שמצינו באגודת אזור (לג ע"א) שכל עוד שלא מחברם אין לזה שם של "אגודה", וכן בלולב כל עוד שלא חיבר את הלולב הדס וערבה אין זה "אגודת לולב". משא"כ בהדס שמיעט את ענביו

דזהו רק דין בהדס אבל אין זה דין בחלות החפצא של המצוה, ולכן בזה שממעט את ענביו לא חשיב שינוי מעשה שניתן לקנות בו.

ונביא ראייה לדבר: הגמרא לקמן (ג ע"ב) עוסקת בעניין לולב שהותר אוגדו ביו"ט ואוגדו באגודת ירק, דאינו יכול לאוגדו מחדש משום איסור קושר, וגם קשר עניבה אינו יכול לעשות אליבא דר' יהודה דסבירא ליה דעניבה הוי קשר מעלייתא. אמנם ר' יהודה עצמו סובר דבעינן אגד גמור וא"כ אגודה של ירק לא תועיל כלל, אך התנא של הברייתא סובר כר' יהודה לעניין קשר עניבה בשבת, וחולק עליו שאין צריך אגד, ולכן לדידו ניתן לקשור באגודה של ירק, ומפרש"י (שם, ד"ה ופליג עליה) וז"ל:

שמעינן מהכא, דבעינן בלולב קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד, והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא ואפילו לרבנן דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמצוה לאוגדו כדתניא לעיל משום זה אלי ואנווהו ואוקמוהו כרבנן.

רואים מדברי רש"י, שאגודת ירק לא חשיב דין אגד ואין נקרא קשירה כלל, דאף לשיטת רבנן דאגד לא מעכב. ומ"מ יש מצוה לכתחילה לאוגדו משום "זה אלי ואנווהו". וצריך לאוגדו "בקשר גמור" ולולי זה לא חשיב אגודת לולב, דע"י אגידת הלולב עושהו חפצא אחרת, אף לשיטת חכמים שאגידת הלולב היא רק משום "זה אלי ואנווהו".

וכן איתא ברמב"ם (פ"ז מהל' לולב ה"ו) וז"ל: "מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלושתן אגודה אחת".

ולכאורה יש כאן כפילות בדברי הרמב"ם, דהרי כתב "שמצוה מן המובחר לאגוד", א"כ לצורך מה המשיך וכתב "ולעשות שלושתם אגודה אחת", מה רצה הרמב"ם לחדש כאן. אלא בהכרח צריך לומר דכאשר אוגדן נחשב אגודה, והחלות של המצוה חל מרגע שאוגדן דחשיב חפצא אחרת. וכוונת הרמב"ם היא גם לשיטת חכמים דהרי כתב "מצוה מן המובחר לאגוד" והוי כשיטת חכמים דאין מעכב. [ועיין בהגהות מימוניות (שם) שמביא את ספר היראים דאפילו לשיטת חכמים אגידת ירק לא תועיל כשיטת ר' יהודה, ודלא כאותו תנא דפליג עליה (דף לג): דסגי ליה באגידת ירק].

וכן מובא בשו"ע (או"ח סי' תרנא סע"א): "ומצוה לאוגדו בקשר גמור דהיינו שני קשרים זה על גב זה משום נוי". ובמשנ"ב (שם, סק"ה) כתב, שקשר של עניבה לא מהני הואיל וצריך קשר גמור שנאסר בשבת, וקשר עניבה מותר לעשותו בשבת. ויש לשאול, אם כל ענין האגידה הוא לחבר את ארבעת המינים, א"כ מדוע קשר עניבה לא יועיל. אלא ע"כ צריך לומר דגם לרבנן

דטעם האגד הוא משום זה אלי ואנוהו, האגד הופך את האגודה לחפצא של מצוה, וכך נפסק להלכה.

לפ"ז א"א להסביר את התוס' כמו מהר"ם, כיון שברגע שאוגד את הלולב בערב החג זה שינוי מעשה שבא ביחד עם חלות המצוה משום שברגע אגידתו חל על ארבעת המינים חפצא של "אגידת לולב". א"כ חשיב מצוה הבאה בעבירה כי המצוה חלה בחדא מחתא עם העבירה. [ועיין מהרש"א (דף לג ע"ב), שסובר שתוס' חולקים על רש"י וזהו כשיטת מהר"ם ורש"ש שכל עניין האגד בערב יו"ט הוא רק הזמנה בעלמא ולא חשיב שעושה את חלות הכשר המצוה אלא רק ביו"ט, עיי"ש].

וא"כ צריך לבאר באופן אחר שיטת התוס'.

הערול"ג (ל ע"ב, ד"ה בגמ' ואת"ל) מקשה את שאלת מהר"ץ חיות שהובאה לעיל, דהרי לכתחילה לכו"ע לולב בעי אגד. ועוד מקשה, דהרי לר' יהודה לולב בעי אגד, ורבנן חולקים עליו (לג ע"א), והרי יחיד ורבים הלכה כרבים. א"כ מדוע דנה הגמרא (ל ע"ב) בשיטת הסובר דלולב בעי אגד, הרי הלכה כרבנן שלולב לא בעי אגד. והרי פשוט שרב הווא אמר את דבריו להנהו אוונכרי אליבא דהלכתא דלא בעי אגד.

ומתרץ בזה"ל:

ויש לומר, דזה בעצמו הוא מה דמסופק הכא, אם מה דאמרינן לעיל מצוה לאוגדו הוא חיוב מדרבנן או אם הוא לבד מצוה מן המובחר כשאר דברים דילפינן מואנוהו שהם חיוב גמור רק למצוה מן המובחר וזהו מה דמשני קסבר לולב א"צ אגד, פירוש לרבנן דר' יהודה (שחולקים על ר' יהודה) דפסקינן כוותיהו וא"כ יש לחוש שמא יאגוד וליכא שינוי מעשה ואם תמצי לומר לולב צריך אגד. פירוש דאגד זה שהוא משום ואנוהו תיקנו רבנן דמצוה גמורה וא"כ בוודאי יאגוד, מכל מקום הוי שינוי החוזר לברייתו.

א"כ מצינו בערול"ג, שניתן להבין את שיטת רבנן שלולב בעי אגד משום "זה אלי ואנוהו" בשני אופנים:

- א. זהו רק מצוה מן המובחר ותו לא.
- ב. זהו לא רק מצוה מן המובחר אלא תקנת חכמים (כלשונו "שתיקנו רבנן"), וזו מצוה גמורה שחייב לאגוד, ובאגידתו עושהו חפצא של מצוה מדרבנן.

וא"כ הפשט בדברי התוס' כך הוא: "דקני קודם באגודה אפילו למאן דלא בעי אגד הא קני קודם יו"ט" - שדווקא למ"ד לולב לא בעי אגד קני באגודה דשינוי מעשה הוי, והסיבה לכך כי יש מצוה מדרבנן לאגוד את הלולב וזוהי מצוה שנחשבת שינוי מעשה כמו שאומר הערול"נ. אולם, מצד שני א"א להגיד שבעצם האגידה עושה חלות של המצוה כמו שראינו ברש"י.

והביאור הוא, שכל חיוב האגד הוא מדרבנן והוא חיוב המונח אקרקפתא דגברא. והרי פשיטא שאין חיוב האגד מונח על הגברא בערב יו"ט אלא רק ביו"ט עצמו, ולכן המצוה של האגד איננה קשורה לקניני הגזילה שקנאו בשינוי מעשה, כי המצוה לא חלה אלא רק בכניסת החג. וזאת בניגוד לשיטה שלולב בעי אגד והוי מצוה דאורייתא, כי ברגע עשיית האגד ביו"ט יש חפצא של מצוה שהחיוב הוא על החפצא ולא על הגברא. על כן ברגע הכשרת הלולב למצוה ע"י האגד בערב יו"ט היא באה ביחד עם העבירה שקנאו בשינוי מעשה ולכן חשיב מצוה הבאה בעבירה. [ומה שכתב תוס' "אפילו למאן דלא בעי אגד" כוונתו שאפילו שאין מצוה לאוגדו מדאורייתא הואיל ויש מצוה מדרבנן לאוגדו חשיב שינוי מעשה].

בתוס' הרא"ש (ד"ה משום דהוי ליה) שאל את שאלת התוס' מדוע בסוגיא ד"הנהו אוונכרי" אין התייחסות למצוה הבאה בעבירה, ומתרץ בלשון הזו:

וי"ל, דהתם איכא יאוש ושינוי השם קודם שנקרא מצוה, דמיד דגיזי ליה לשם הושענא נקרא הושענא, ומצוה לא הוי עד דאגיד ארבעתם יחד, וכיון דהוי יאוש ושינוי השם קודם שנעשה מצוה אפילו מצוה הבאה בעבירה אין כאן.

וביאור דבריו, כאשר גוזז את ההדס יש כבר שינוי השם בנוסף ליאוש ובאותה עת מסתיימים קניני הגזילה, ולכן ברגע שאוגד ארבעה מינים יחד אין כבר סרך של מצוה הבאה בעבירה, ולכן הגמרא בכל מהלך הסוגיא לא הקשתה משום מצוה הבאה בעבירה. ויש להבין מדוע תוס' הרא"ש לא תירץ כתירוץ התוס' שהאגד עצמו חשיב שינוי מעשה הואיל ויש מצוה מדרבנן לאוגדו א"כ מצוה הבאה בעבירה לא חשיב אלא רק ביו"ט עצמו כמו שאמרנו לעיל.

אלא ע"כ צ"ל, שתוס' הרא"ש סובר שאם יש מצוה לאוגדו אז יש פסול של מצוה הבאה בעבירה ברגע שאוגדו כמו שכותב: "ומצוה לא הוי עד דאגיד ארבעתם יחד". וכמו שסובר רש"י שהבאנו לעיל, ותוס' הרא"ש סובר שמשום מצוה מדרבנן לאגוד אותו לא חשיב שינוי מעשה, כמו הצד הראשון שאמר הערול"נ (שהבאנו לעיל), שהאגד הוא רק מצוה מן המובחר, ואם בעי אגד וחשיב שינוי מעשה זה רק למ"ד שאגד הוא דאורייתא כשיטת ר' יהודה. ומשום הכי תוס' הרא"ש לא תירץ כתוס', כי לשיטתו לא שייך שינוי מעשה למ"ד לולב לא בעי אגד

ומצוה לאוגדו משום "זה אלי ואנוהו". אולם, למ"ד לולב בעי אגד ברגע שאגדו חל עליו חפצא של המצוה וא"כ כשקנאו באגודה הוי מצוה הבאה בעבירה.